

רשימות חוברת פו

בס"ד.

פתח דבר

הננו מוציאים לאור מאוצר רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שרשם לעצמו — המשך רשימת המנורה (יז), "המנורה ע"ד הדרוש", ובו יתבארו ב' הסוגים שבעבודת האדם: עבודת המוח והשכל, ועבודת הלב והרגש (ולקמן יתבאר שב' סוגי עבודה אלה הם ב' השיטות שבמנורה: צפון ודרום מונחת — עבודת המוח והשכל, מזרח ומערב מונחת — עבודת הלב והרגש).

לתועלת הלומדים, למען ירוץ בו הקורא, הנה, לאחר העתקת הרשימה בלשון אדמו"ר בעצמו בכתי"ק, בא גם פיענוח ותיבות-קישור המשולבים בין דברי הרב, וכן ציוני מראה מקומות הבאים בשוה"ג, שנערכו ע"י המו"ל, בדרך אפשר ועל אחריותם בלבד, ובפרט שעמקן וכו' דברי רבינו, כנודע.

מערכת „אוצר החסידים“

עש"ק פ' צו, ה'תשנ"ז
ברוקלין, נ.י.

המנורה ע"ד הדרוש

ונבאר עתה ענין המנורה ונרותי² בפרטיות, והשיטות בזה. בעבודת האדם ישנם ב' סוגים בכלל עבודת המוח והשכל ועבודת הלב והרגשי³.

וחלוקם: עבודת המוח הוא במוחו ושכלו. ובמילא לאו כ"א מסוגל לעבודה זו על תכליתה, אף שבמקצת הנה כח"ח לפוש"ד מחויב בזה, באשר הוא אדם בעל שכל והבנה.

יסודה שישים נקודת האמת נגד עיניו, בלי נטי' ימין ושמאל, מבלי חפץ להעמיד על דעתו, לקנתר וכה"ג.

בחיי ופעולות האדם הוא העסק בנגלה ונסתר דתורה. — והנה התורה היא חכמתו של הק', וכמרו"ל () כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדשי⁴ נאמר למשה בסיני, ולכן התורה היא נצחית ולא תשתנה (הל' יסוה"ת רפ"ט. וכנראה הוא מהעיקרים לדעת הרמב"ם פיה"מ לחלק יסוד ט'). ואמרו (ברכות כב-) אין ד"ת מקבלין טומאה⁵ שנאמר הלא כה דברי כאש. והיא למעלה מהזמן ומקום, עד שארו"ל (מנחות קי ע"א) כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת, אף שהוא בלילה ובחור"ל. ונק' חיי עולם בהיפך מחיי שעה (שבת י). אבל בתענית כא- הגירסא חיי עולם הבא!). ואדם הלומד תורה ומשיג בשכלו איזה סברא והלכה בתורה, שכלו מתאחד באותה שעה עם חכ' של הק', דהתורה כמו שהיא למע' ירדה למטה⁶, וכמארו"ל (ע"ז יט-) בתחלה נק' ע"ש של הק' ולבסוף (משלמדה) נק' על שמו, שנא' בתורת ה' חפצו ובתורתו, דתורת ה' ממש נעשית תורתו, ולא עוד אלא שנעשית שלו באותה מדה שהיתה תחלה של הק' עד שיכול למחול על כבודה (קדושין לב). ורק שנתלבשה בענינים גשמים, זרעים מועד וכו', ש"ס משנה, שיסודתם בתשב"כ, כדי שעיי"ז יוכל האדם להשיגה.

(כ) מנורה והדה"נ — לקו"ת בהעלתך. תו"א חנוכה (ובאוה"ת) ויקהל.

(כא) עבודת המח, הלב — יב' תמוז רצ"א (קוני' טו').

(כב) ירוש' פאה ב' ד': תלמיד ותיק עתיד להורות וכו'.

(כג) צ"ע ליישב הא דאסור במבואות המטונפות.

(כד) תניא פ"ד וה'.

וכל איש מישראל חייב בת"ת (הל' ת"ת פ"א ה"ח יד), ובכ"ז אין לה שעור גם למטה (קו"א להל' ת"ת פ"ג), וכנ"ל דאף שכאו"א מחויב בזה באשר הוא אדם בעל שכל, בכ"ז כמה בנ"א שאין דעתם יפה, ואלף נכנסים למקרא ורק אחד יוצא להוראה (ויק"ר פ"ב), וכמוש"כ באריכות הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד ובקו"א שם פרטי החלוקים בזה.

עבודת הלבי"ה והרגש. כאו"א שייך לזה. אלא שאין דומין זל"ז, שזה עובד מאהבה וזה עובד מיראה, ובאהוי"ר גופא כמה חלוקים (עיי' יסוה"ת ב' ב' ד' יב' והל' תשובה פ"י). ובכלל נחלקים לשבעה סוגים וכמובא בספרים — עייג"כ לקו"ת ר"פ בהעלותך — כי עבודת כ"א תלוי בטבעו ומדותיו, וכנרמז בשבת (קנוי) האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא, א"ר אשי אי אומנא (מקיז דם) אי גנבא אי טבחא אי מוהלא. ושם ע"ב אמ' דרנב"י א"ל כלדאי בריך גנבא הוה לא שבקתי גלויי רישי' וכו' כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא. וכמוש"כ בהל' דעות בתחלתו דעות הרבה יש לכאו"א מבנ"א וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר יש אדם כו' ויש אדם וכו' הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דיעה וכו' אם הי' רחוק לקצה הא' ירחיק עצמו לקצה הב' וינהוג בו זמן רב עד וכו' עיי"ש. ובפ"ד מח' פרקים באריכות.

יסודה שיהי' אימת ממה"מ תמיד לנגד עיניו, שזה ינחהו במעגלי צדק, וכנ"ל דליהוי עלך אימתא דשמיא. ובכלל הם ב' ענינים: שפלותו בעיני עצמו שרצונותיו ותאותו וכל מהותו אינם תופסים מקום אצלו, וההתקשרות במח' ודעתו תמיד בהק', שאינו רוצה להיות נפרד ממנו. — וחלוק בין ב' הדברים הוא: השפלות היא הכנה והכשרה שיוכל להיות ההתקשרות, ולא ישים שקר בנפשו, כי בלאה"כ הרי כל אדם שיש בו גסה"ר אמר הק' אין אני והוא יכולים לדור בעולם (סוטה ה').

למדת השפלות יוכל בכח עצמו להגיע לאמיתתה, כי הרי האמת כן הוא דמה אנו מה חיינו וכו', משא"כ ההתקשרות בבוראו שתהי' באמת הוא רק בחסד עליון, כי הרי אין ערוך כלל ואין דמיון בין הבורא והנברא, ואיך יגיע נברא להשיג שמץ מנהו מהבורא ולקשר א"ע בו, אלא שרצה הבורא שתהי' ידיעת אלק' בעולם, ובאור פניו נתן לנו את תורתו, וארז"ל (שמ"ר פל"ג) מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה וכו"י. ובכלל כן הוא ע"י כל המצות, כי מצוה הוא ל' צוותא וחבור, כי ע"י אשר הבורא

(כה) לב — משלי יז' טז.

(כו) תניא פמ"ז.

מצוה דבר לנברא והנברא מקיים הציווי נעשה התחברות ביניהם^{כז}.
וכנרמז ג"כ בברהמ"צ — וגם בברכת התורה שבברכות השחר —
שאומרים אשר קדשנו במצותיו, שהוא מל' קדושין מקודשת לי, שע"י
התומ"צ נעשין מופרש מכל העולם ושייכים להבורא להיות מיוחדים
עמו^{כח}.

כז) התמים א' עכ"ה.

כח) תניא פמ"ו.

המנורה ע"ד הדרוש

ע. והנה, לאחרי שנתבאר כללות הענין דביהמ"ק וכליו ע"ד הדרוש — נבאר עתה ענין המנורה ונרותי^כ בפרטיות, והשיטות בזה, צפון ודרום מונחת, מזרח ומערב מונחת.

ובהקדמה — שבעבודת האדם ישנם ב' סוגים בכלל: עבודת המוח והשכל, ועבודת הלב והרגש^{כא} (שמרומזים בב' השיטות שבענין המנורה: צפון ודרום מונחת, מזרח ומערב מונחת, כדלקמן בארוכה).
וחילוקם:

עבודת המוח הוא כמוחו ושכלו של האדם. וכיון שיש בזה

(כ) ענין המנורה והדלקת הנרות — ראה לקו"ת בהעלותך. תו"א חנוכה (ובאוה"ת שם) וויקהל³¹⁸.

(כא) ענין עבודת המוח ועבודת הלב — ראה שיחת יב' תמוז תרצ"א (קונטרס טו')³¹⁹.

318) בלקו"ת ר"פ בהעלותך (כט, ג): "ענין המנורה .. הנשמה קרוי נר, כמ"ש נר ה' נשמת אדם, וכללות נש"י נקרא מנורה, ויש בה בחי' ז' נרות, שהם ז' מדרגות בעבודת ה', יש עובד מאהבה משוך כמים, ויש מאהבה כרשפי אש, ויש ע"י התורה קו הממוצע, ויש ע"י נצחון לנצח ולהתגבר בעבודת ה' בסור מרע ועשה טוב, ויש ע"י הודי', וכן יש עבודה ע"י התנשאות, כמארו"ל .. כל ישראל בני מלכים הם, וכמ"ש ויגבה לבו בדרכי ה', ויש ע"י שפלות כו". ועד"ז בתו"א חנוכה (וישב כט, א) (ובתוספות הגהות — באוה"ת חנוכה רעח, ב ואילך): "הנרות הם המדות .. והן ז' נרות כנגד ז' מדות. והנה בכל מדה ומדה יש זה לעומת זה בקליפה נגד הקדושה .. וצריך לבררם ולהפכם להתכלל בקדושה עליונה שתהיינה המדות כולם לה' .. להאיר את המדות ולזככן וכו". ושם (לג, ג): "ענין העלאת הנרות שהיו במקדש ז' נרות הוא כנגד שבעה מדרגות שיש בכללות עובדי ה', יש שעבודתו בבחי' אהבה, ויש שעיקר עבודתו בבחינת יראה כו".

ובתו"א ויקהל (פח, ב ואילך): "כמו שהמנורה מדליקין בה אור, כמו"כ בתורה כתיב ותורה אור .. ששה קנים היוצאים מן קנה האמצעי הם ששה סדרי משנה שמקבלים מקנה האמצעי שהוא בחי' תושב"כ, שהרי למדין הכל מן המקרא, כמ"ש בגמרא מאי טעמא אמר קרא כו', נמצא התושבע"פ יוצאת ונמשכת מבחי' תושב"כ, כמו שששת הקנים יוצאים מן המנורה וכו". וכנראה הכוונה שעל דרושים אלה מיוסד הביאור דלקמן, שב' השיטות שבמנורה קשורים עם ב' אופני העבודה דמוח ולב: עבודת המוח, לימוד התורה — על יסוד המבואר בתו"א ויקהל, ועבודת המדות — על יסוד המבואר בלקו"ת בהעלותך ותו"א חנוכה (ואוה"ת).
 319) ושם (נדפס בלקו"ד ח"ד תשלח, א ואילך), שתורת החסידות היא הן השכלה והבנה, עבודת המוח, והן עבודה שבלב, מאורי אור (עבודת המוח) ומאורי אש (עבודת הלב), עיי"ש בארוכה.

חילוקים, יש מי שדעתו יפה, ויש מי שאין דעתו יפה, במילא, לאו כל אחד מסוגל לעבודה זו שתהי' אצלו על תכליתה (בשלימות), אף שבמקצת, הנה כל חד וחד לפום שיעורא דילי' מחוייב בזה, באשר הוא אדם בעל שכל והבנה (שזהו ענינו של האדם ומעלתו לגבי שאר הברואים שבעולם), ובמילא מחוייב כל אדם לעבוד את ה' גם במוחו ושכלו, לפי מדת שכלו והבנתו הוא.

ויסודה של עבודת המוח — שישים נקודת האמת נגד עיניו, בלי נטי' ימין ושמאל, מבלי חפץ להעמיד על דעתו, ובודאי לא ללמוד על מנת לקנתר³²⁰, וכה"ג, אלא אדרבה, שיחפוץ לבוא אל נקודת האמת להשיגה בשכלו והבנתו, כל חד לפום שיעורא דילי'.

וענינה של עבודת המוח בחיי ופעולות האדם הוא — העסק בנגלה ונסתר דתורה, שכל אחד מחוייב לעסוק בלימוד התורה כל חד לפום שיעורא דילי', לפי רוחב שכלו ודעתו, ויסודה — שישים נקודת האמת דתורה נגד עיניו בלי נטי' וכו', היינו, שהאמת דתורה תבוא בשכלו והשגתו, כל חד לפום שיעורא דילי', כדלקמן.

עא. ובהקדמה — שנוסף לכך שהעסק בכל עניני חכמה הוא שישים נקודת האמת לנגד עיניו כו', ה"ז מודגש ביותר בהעסק בתורה.

דהנה, התורה היא חכמתו של הקב"ה, וגם עניני התורה שמתחדשים לכאורה ע"י שכלו של האדם העוסק בתורה הם חכמתו של הקב"ה, כמאמר רז"ל⁽³²¹⁾ כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כב נאמר למשה בסיני, ולכן, התורה היא נצחית ולא תשתנה (רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט³²³. וכנראה הוא³²⁴ מהעיקרים (עיקרי הדת) —

(ב) אבל בירושלמי פאה פ"ב ה"ד: תלמיד ותיק עתיד להורות וכו' — "להורות", ולא "לחדש"³²².

(320) ראה תוס' ברכות יז, סע"א. ובמקומות שנסמנו בגליון שם.
 (321) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר רפמ"ז. ויק"ר רפכ"ב. קה"ר פ"א, ט (ב). פ"ה, ח (ב). ועוד (וראה לקו"ש חי"ט ע' 252, ובהערה 21).
 (322) וראה לקו"ש שם, שיש גורסים גם בירושלמי: "לחדש".
 (323) ושם: "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעד ולעולמי עולמים אין לה שינוי ולא גרעון ולא תוספת וכו'".
 (324) לכאורה קאי על זה שגם חידושו של תלמיד ותיק (ע"פ שכלו) הוא בכלל התורה (נאמר למשה בסיני) שהיא נצחית ולא תשתנה. — ועל זה כותב ש"כנראה הוא מהעיקרים כו'".

לדעת הרמב"ם בפירוש המשניות לסנהדרין ר"פ חלק יסוד ט'³²⁵), להיותה חכמתו של הקב"ה שהוא נצחי ובלתי משתנה.

ולא עוד שגם כאשר האדם הלומד תורה הוא במצב של היפך הטהרה, אמרו רז"ל (ברכות כב, א) "אין דברי תורה מקבלין טומאה כג שנאמר³²⁸ הלא כה דברי כאש . . מה אש אינו מקבל טומאה וכו'", היינו, שגם בירידתה למטה כו' הרי היא דבר ה' ("דברי").

ועוד זאת — שהתורה גם בירידתה למטה היא למעלה מהזמן ומקום, עד שאמרו רז"ל (מנחות קי ע"א) "כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת", אף שהעסק בתורת חטאת הוא בלילה ובחזן לארץ, זמן ומקום שאינם ראויים להקרבת חטאת — כי התורה היא למעלה מזמן ומקום³²⁹. וכיון שהיא למעלה מהגבלת הזמן, לכן נקראת "חיי עולם" — בהיפך מ"חיי שעה" (שבת י, א³³⁰). אבל בתענית כא, א³³¹ — הגירסא היא "חיי עולם הבא" ! ולגירסא זו אינו ענין להמדובר כאן שבעוה"ז גופא היא "חיי עולם", למעלה מהגבלת הזמן).

ונמצא, שאדם הלומד תורה ומשיג בשכלו איזה סברא והלכה בתורה — אזי שכלו מתאחד באותה שעה עם חכמתו של הקב"ה, משום דהתורה כמו שהיא למעלה, באותו אופן ממש ירדה למטה כו',

כג) צ"ע ליישב הא דאסור ללמוד תורה במבואות המטונפות³²⁶ אף שאין דברי תורה מקבלין טומאה³²⁷.

כד) תניא פ"ד וה'³³².

325) ושם — ש"עיקרי דתנו ויסודותי' שלשה עשר יסודות", ו"היסוד התשיעי": "ההעתק, והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש"י לא מזולתו, ועלי' אין להוסיף וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה וכו'" (משא"כ לדעת העיקרים (מאמר ג' פי"ד ואילך) שחולק על הרמב"ם וס"ל שאפשר שתשתנה התורה ע"י הבורא).

326) ראה טושו"ע ואדה"ז או"ח ספ"ה.

327) להעיר מהמבואר בלקו"ש ח"ח ע' 352 הערה 5, שאף שס"ל אין דברי תורה מקבלין טומאה, ישנו ענין של בזיון כו'. ואולי י"ל עד"ז גם בנוגע למבואות המטונפות.

328) ירמי' כג, כט.

329) ראה גם לקו"ת אחרי כו, סע"ב. במדבר יג, א.

330) ושם (ובפרש"י): "מניחין חיי עולם (תורה) ועוסקים בחיי שעה" (תפלה צורך חיי שעה היא לרפואה לשלום ולמוזנות).

331) ושם (ובפרש"י): "מניחין חיי עולם הבא (תורה) ועוסקין בחיי שעה" (עולם הזה, זה סחורה).

332) בפ"ד: "התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך . . ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות וכו'" (וממשיך, "שנתלכשה בדברים

וכמאמר רז"ל (ע"ז יט, א) "בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף (משלמדה³³³) נקראת על שמו, שנאמר³³⁴ בתורת ה' חפצו ובתורתו", היינו, ד"תורת ה'" ממש נעשית "תורתו" של האדם, ולא עוד אלא שנעשית שלו באותה מדה שהיתה תחלה של הקב"ה, עד שיכול האדם למחול על כבודה של תורה כמו שהקב"ה יכול למחול על כבוד התורה (קדושין לב³³⁵),

ונמצא, שהתורה ירדה למטה באותו אופן ממש כמו שהיא למעלה — תורת ה' ממש, חכמתו של הקב"ה, ורק שנתלבשה בענינים גשמיים — זרעים מועד וכו', ששה סדרי משנה, שיסודתם בתורה שבכתב, שבה מודגשת יותר קדושת התורה שהיא חכמתו של הקב"ה³³⁶ — כדי שע"ז יוכל האדם להשיגה בשכלו והשגתו³³⁷.

ומובן, שכדי שהאדם יוכל להשיג בשכלו תורת ה' ממש, חכמתו של הקב"ה — הרי היסוד לזה הוא שישים נקודת האמת דתורה נגד עיניו, בלי נטי' ימין ושמאל, ומבלי חפץ להעמיד על דעתו, ורק אז יוכל לבוא להשגת האמת דתורה.

עב. ולאחרי שישנו היסוד שישים נקודת האמת לנגד עיניו כו', אזי בא להשגת התורה בשכלו הוא — שענין זה צריך להיות אצל כא"א מישראל, אלא שיש בזה חילוקי דרגות:

"כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה" (הל' ת"ת פ"א ה"ח — בספר היד), ובכל זאת אין לה שיעור (לא רק למעלה, "והגית בו

גשמיים כו' כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן", כדלקמן בפנים). ובפ"ה: "כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא .. הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה .. הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה .. הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה .. וגם שכלו מלובש בהם, והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו וכו'". (333) ראה פרש"י קידושין לב, רע"ב: "משלמדה וגרסה היא נקראת תורתו".

(334) תהלים א, ב.

(335) ושם סע"א ואילך (ובפרש"י): "רב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, שנאמר וה' הולך לפניו יומם. אמר רבא הכי השתא, התם הקדוש ב"ה עלמא דילי' הוא ותורה דילי' היא, מחיל לי' ליקרי', הכא תורה דילי' היא (בתמי', הכבוד תלוי בתורה, ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה), הדר אמר רבא, אין, תורה דילי' היא, דכתיב ובתורתו וכו'".

(336) וכדלקמן בפרק "צפון ודרום מונחת".

(337) ראה תניא פ"ד: "נסעה וירדה .. עד שנתלבשה בדברים גשמיים .. שהן רוב מצוות התורה ככולם והלכותיהן .. כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן".

יומם ולילה³³⁸ ממש, אלא) גם למטה (קונטרס אחרון להל' ת"ת פ"ג לאדה"ז³³⁹), שיש מי שיוצא י"ח לימוד התורה בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית בלבד,

וכנ"ל דאף שכאו"א מחויב בזה (בעבודת המוח והשכל) באשר הוא אדם בעל שכל, בכל זאת הרי ישנם כמה בני אדם שאין דעתם יפה, ואלף בני אדם נכנסים למקרא ורק אחד מהם יוצא להוראה (ויק"ר פ"ב³⁴⁰), ובהתאם לכך יש חילוקי דרגות באופן החיוב דלימוד התורה כל חד לפום שיעורא דילי, לפי רוחב שכלו ודעתו, וכמוש"כ באריכות בהל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד ובקונטרס אחרון שם פרטי החילוקים בזה³⁴¹.

עג. ונוסף על עבודת המוח והשכל — יש גם עבודת הלבכה והרגש:

כה) לב — משלי יז' טז³⁴².

(338) יהושע א, ח.

(339) ושם (קרוב לסופו): "הא דתנן דת"ת היא מדברים שאין להם שיעור אפילו למטה, ע"ש בירו" (וראה חידושי הצמח צדק על הש"ס ריש פאה: "איכא מ"ד בירושלמי דהפאה והביכורים והראיון אין להם שיעור לא למעלה ולא למטה, וכ' אדמו"ר נ"ע בק"א להל' ת"ת פ' ג' דכמ"כ תלמוד תורה אין לה שיעור גם למטה, והיינו דכתיב והגית בו יומם וליילה, וא"כ אין לו שיעור למעלה, ואעפ"כ איכא למ"ד במנחות (צ"ט ע"ב) דבפרק א' שחרית ובפ"א ערבית קיים לא ימוש כו', וא"כ אין לו שיעור גם למטה").

(340) ושם (א): "בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא, יוצא מהן ק', ק' למשנה, יוצאין מהן י', י' לתלמוד יוצא מהן א'" (ובק"ר פ"ז, כח: "אחד להוראה").

(341) בהל' ת"ת שם — שהחיוב לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי הוא רק "בת"ח שלמד או שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויוכל להיות ת"ח .. אבל מי שלא הגיע למדה זו .. אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו ונקרא בור, וכמו שאמרו .. אלף נכנסים למקרא .. אינו חייב לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו .. מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לת"ת לקיים מה שכתוב והגית בו יומם וליילה בקביעות עתים ביום ובליילה .. ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן .. ואם אירע לפעמים גודל טירדא במשא ומתן עד שלא יוכל ללמוד כל העת הקבוע לו .. יוכל לצאת .. אפילו בלימוד מועט כמו פרק א' ביום וכן פרק אחד בלילה וכו'".

ובקו"א (לס"א): "בסת' כל בני אדם דלאו בר הכי הוא להיות ת"ח ("בעה"ב דלאו בר הכי הוא לזכות בכתר תורה") .. לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא הוא, ויש יגע ואינו מוצא, ולא עליו תלונות רשב"י תורה מה תהא עלי, אלא על מי שיוכל להצליח בלימודו להתקיים בידו אם הי' יגע כראוי ולא ינהוג מנהג ד"א .. וכ"ש בבעלי מקרא או אפילו בעלי משנה לבדה שאין דעתם יפה ללמוד התלמוד שהוא טעם המצוות, דודאי לא מיירי בהו רשב"י .. מאחר דנקרא בור, אלא במנחות מיירי בהו וכו'".

(342) ושם: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין". — ולכאורה הכוונה, שבזה

עבודת הלב והרגש אינה כמו עבודת המוח והשכל שלא כל אחד מסוגל לבוא לתכליתה, אלא כל אחד ואחד שייך לזה (לבוא גם לתכליתה), אלא שאין בני אדם דומין זה לזה בפרטי המדות שבהם היא העבודה — שזה עובד מאהבה וזה עובד מיראה,

— ובאהבה ויראה גופא יש כמה חילוקים (עיין רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב פ"ד הי"ב והל' תשובה פ"י³⁴³) —

ובכלל נחלקים אופני עבודת הלב והרגש לשבעה סוגים כנגד שבע המדות, וכמובא בספרים (עיין ג"כ לקו"ת ר"פ בהעלותך³⁴⁴ בביאור ענין שבעת נרות המנורה).

והטעם לחילוקים אלה — כי, עבודת כל אחד תלוי בטבעו ומדותיו, וטבעי ומדות בני אדם חלוקים זה מזה,

וכנרמז בשבת (קנו, א) "האי מאן דבמאדים (מי שנולד במזל מאדים) יהא גבר אשיד דמא (שופך דמים), א"ר אשי אי אומנא (מקיז דם³⁴⁵) אי גנבא (ליסטים ההורג נפשות³⁴⁵) אי טבחא אי מוהלא".

ושם ע"ב: "אמי דר"נ בר יצחק אמרי לה כלדאי (חוזים בכוכבים³⁴⁵) בריך גנבא הוה, לא שבקתי גלויי רישי' וכו' כסי רישיך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא", היינו, שמצד טבעו הי' זקוק להשתדלות מיוחדת בהענין דיראת שמים.

מודגש הצורך וההכרח שבעבודת הלב, בנוסף על עבודת המוח (וראה גם קונטרס התפלה פ"ח (ס"ע 19)).

(343) בהל' יסוה"ת פ"ב שם: "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו .. ויראה מהן חכמתו .. מיד הוא אוהב .. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד .. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם וכו'". ובפ"ד שם: "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום .. ויירא ויפחד וכו'". ובהל' תשובה שם: "העובד מאהבה .. היא מעלה גדולה מאד, ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו". "כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ, אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה .. עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת, עד שישגיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה". "על פי הדעה תהי' האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם לייחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ובתבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה". — אלא שחילוקים אלה הם כתוצאה מהחילוקים בהבנה והשגה, ולא מצד ההתחלקות בהמדות עצמם, כמו בהחילוק שזה עומד מאהבה וזה עומד מיראה, ועד"ז בשאר המדות.

(344) נעתק לעיל בהערה 318.

(345) פרש"י שם.

וכמוש"כ הרמב"ם בהל' דעות בתחלתו: "דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר, יש אדם שהוא בעל חמה כו' ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל כו', ויש אדם שהוא גבה לב ביותר ויש שהוא שפל רוח ביותר וכו'", וממשיך: "הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דיעה וכו'"³⁴⁶, ו"אם הי' רחוק לקצה הא' ירחיק עצמו לקצה הב' וינהוג בו זמן רב עד וכו'"³⁴⁷, עיי"ש, ובפ"ד מח' פרקים באריכות — היינו, שעבודתו של כל אחד צריכה להיות בהתאם לטבעו.

ובהתאם לכך ישנם גם החילוקים בעבודת הלב והרגש — שזה עובד מאהבה וזה עובד מיראה, וכיו"ב בשאר המדות. אבל כללות עבודת הלב והרגש עצמה היא באופן שכל אחד יכול לבוא על תכליתה (דלא כעבודת המוח והשכל שיש מי שדעתו יפה ויש כו').

עד. והנה, כיון שהלב והרגש (מדות) הם מציאות האדם, והעבודה היא לפעול שמציאות האדם תהי' כדבעי (דלא כעבודת המוח והשכל שהיא באופן של יציאה מעצמו לראות ולהבין האמת שלמעלה ממנו עיי"ז שישים נקודת האמת לנגד עיניו כו'), לכן, יסודה של עבודת הלב והרגש הוא ביטול מציאותו — שיהי' אימת מלך מלכי המלכים תמיד לנגד עיניו, שזה ינחהו במעגלי צדק³⁴⁸ גם כאשר טבעו ומדותיו נוטים לענין בלתי־רצוי, וכנ"ל בר"נ בר יצחק שמצד טבעו הי' נוטה לענין בלתי־רצוי, ואמרה לו אימי' כסי רישך דליהוי עלך אימתא דשמיא.

ובכלל הם ב' ענינים ביסוד עבודת הלב והרגש: (א) שפלותו בעיני עצמו, שרצונותיו ותאותו וכל מהותו אינם תופסים מקום אצלו, (ב) וההתקשרות במחשבתו ודעתו תמיד בהקב"ה, שאינו רוצה להיות נפרד ממנו.

והחילוק בין ב' הדברים (שפלותו בעיני עצמו והתקשרותו בהקב"ה) הוא בשתיים:

(א) השפלות היא הכנה והכשרה שיוכל להיות ההתקשרות, ולא ישים שקר בנפשו, אלא יהי' שפל בעיני עצמו באמת, כי בלאו הכי, לא תוכל להיות ההתקשרות בהקב"ה, שהרי "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם" (סוטה ה, א).

(346) בהלכה ד'.

(347) פ"ב ה"ב.

(348) ע"פ לשון הכתוב (תהלים כג, ג) "ינחני במעגלי צדק" (ובפרש"י: בדרכי מישור).

(ב) למדת השפלות — יוכל האדם בכח עצמו להגיע לאמיתתה, כי הרי האמת כן הוא שאין להאדם תפיסת מקום, ד"מה אנו מה חיינו וכו' 349, משא"כ ההתקשרות בבוראו — כדי שתהי' באמת הוא (לא בכח עצמו) רק בחסד עליון, כי, הרי אין ערוך כלל ואין דמיון בין הבורא והנברא, ואיך יגיע נברא להשיג שמץ מנהו מהבורא ולקשר את עצמו בו? — אלא שרצה הבורא (בחסד עליון) שתהי' ידיעת אלקות בעולם, ובאור פניו נתן לנו את תורתו, ואמרו רז"ל (שמו"ר רפ"ג) "מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה וכו' 350,

ובכלל כן הוא (לא רק ע"י התורה, אלא גם) ע"י כל המצות, כי מצוה הוא לשון צוותא וחבור 351, כי, ע"י אשר הבורא מצוה דבר לנברא, והנברא מקיים הציווי — נעשה התחברות ביניהם 352,

וכנרמז ג"כ בברכת המצות — וגם בברכת התורה שבברכות השחר — שאומרים "אשר קדשנו במצותיו", שהוא מלשון קדושין, כמו "הרי את מקודשת לי", שע"י התומ"צ נעשין מופרשים מכל העולם ושייכים להבורא להיות מיוחדים עמו 353,

והיינו, שרק ע"י התורה ומצוות שניתנו מהקב"ה בחסד עליון, יכולה להיות התקשרות האדם עם הקב"ה באמת (ולא בכח האדם עצמו, כמו השפלות).

(כו) תניא פמ"ז 350.

(כז) התמים חוברת א' ע' כה 352.

(כח) תניא פמ"י 353.

349) נוסח תפלת השחר (מתרבא"ר פכ"א).
 350) ושם (סז, א): "נתן לנו את תורתו .. רצונו וחכמתו המיוחדים במהותו ועצמותו .. הרי זה כאלו נתן לנו את עצמו כביכול .. וז"ש .. כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו כו'".
 351) ראה לקו"ת בחוקתי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.
 352) במכתב כ"ק אדמו"ר מהור"י צ (נדפס גם באג"ק ח"י ע' שסט). — ושם: "יובן במשל גשמי, איש פשוט ביותר .. (ש) אין בינות לו כלל במעלת החכמה ושכל .. אינו נחשב למציאות אדם לגבי החכם .. והי' כאשר החכם יצוה להאיש פשוט לעשות איזה דבר בשבילו, הנה בציווי זה הרי נולד מציאותו של האיש פשוט .. ציווי זה מאחד החכם הרב ונעלה עם האיש פשוט ביותר, דאיש זה הפשוט ממלא רצונו של הרב ונשא כו", עיי"ש בארוכה.
 353) ושם (סה, סע"ב ואילך): "וז"ש אשר קדשנו במצותיו כאדם המקדש אשה להיות מיוחדת עמו ביחוד גמור כמ"ש ודבק באשתו והיו לבשר אחד, ככה ממש ויתר על כן לאין קץ הוא יחוד נפש האלקית העוסקת בתורה ומצות ונפש החיונית ולבושיהן הנ"ל באור א"ס ב"ה" .. וז"ש אשר קדשנו במצותיו .. קדושה הוא לשון הבדלה מה שהקב"ה הוא מובדל מהעולמות וכו'".